

Davor Dijanović¹

Razgovor s dr. sc. Tomislavom Jonjićem

Tomislav Jonjić rođen je 1965. u Imotskom, gdje je završio srednju školu. Diplomirao pravo u Zagrebu 1988. Od 1988. radio kao odvjetnički vježbenik, a od 1991. kao odvjetnik i sudski tumač u Imotskom te od 1997. u Zagrebu. Oženjen, otac trojice sinova. Kao odvjetnik radio i u inozemstvu, a u dva je postupka bio branitelj pred Međunarodnim kaznenim sudom za bivšu Jugoslaviju u Den Haagu. Sudionik Domovinskog rata 1991.–1992., ugovorni diplomat u veleposlanstvu Republike Hrvatske u Bernu 1992.–1995. te savjetnik za međunarodne odnose u Uredu za međunarodne odnose Ministarstva unutarnjih poslova 1995.–1997. Od 1997. do danas, s devetomjesečnim prekidom, glavni urednik *Političkog zatvorenika*, časopisa Hrvatskog društva političkih zatvorenika. Član uredništva više časopisa. Autor 11 knjiga, pedesetak znanstvenih i stručnih članaka te

1. davor.dijanovic@gmail.com, mag. rel. int., doktorand suvremene povijesti na FHS-u

više od 2000 novinskih tekstova. Uredio petnaestak knjiga i suuredio jedan zbornik radova. Bio zastupnik u Gradskoj skupštini grada Zagreba 2017.–2021., a u proljeće 2024. najavio kandidaturu za položaj predsjednika Republike Hrvatske.

U novome broju *Obnove* bavimo se povijesnom ulogom pravaške ideologije. Što biste Vi istaknuli kao ključne odrednice pravaštva? Možemo li izjednačiti pravaštvo i hrvatski nacionalizam?

Mislim da se između pravaštva i hrvatskog nacionalizma može u širem smislu staviti znak jednakosti. Ima, naime, ljudi koje odavno poimamo kao hrvatske nacionaliste – kao klasičan primjer mogao bi poslužiti, primjerice, jedan tipičan modernist poput Ive Pilara, ali i mnogi katolički intelektualci – koji su pravaštvo podvrgavali vrlo oštroj kritici, čak i onda kad bi privremeno nastupali pod pravaškim barjakom. No, ako se pomnjinije promotri njihov ideološki sustav, onda ćemo lako uočiti da je on izgrađen upravo na pravaškim premisama i pod snažnim pravaškim utjecajem. Štoviše, ljudi poput Pilara su, kritizirajući Starčevića, u mnogim etičkim, sociološkim i nacionalno-političkim elementima izravno preuzeli Starčevićeve misli i zaključke, pa se može uočiti da se njihova kritika pravaštva u biti svodila na kritiku pravaške političke taktike. To je očevidno i onda kad su oni prividno kritizirali ne samo korake koje su pravaši poduzimali u dnevnoj politici, nego i samu pravašku ideologiju ili neke njezine aspekte.

Kako je u mladosti bio natrunjen masarikovštinom, pa se oblikovao kao oštar protivnik ondašnjega katoličkog odgovora na sekularizacijske procese, Pilar je, primjerice, iz fuzije pravaša s kršćanskim socijalistima požurio zaključiti kako su pravaši požurili preuzeti kršćansko-socijalni kulturni program zato što svoga nisu ni imali. Takva je ocjena dio njegovih frustracija političkim razvojem u BiH i tamošnjih okapanja između njegove Hrvatske narodne zajednice i suparničke Hrvatske katoličke udruge. Pritom je Pilar svjesno previdio vanjskopolitički odnosno austro-ugarski kontekst te fuzije, činjenicu aneksije BiH, kao i pogubne utjecaje raznorodnih protukatoličkih silnica na europskom Jugoslovstvu koje su nastupale s tobože protuklerikalnim, ali u biti s protukatoličkim programom koji je u hrvatskim zemljama imao jasne protuhrvatske konotacije, jer je bio instrument mađarskoga i srpskog imperijalizma.

No, istodobno s tom Pilarovom kritikom pravaštva učvršćivalo se njegovo prijanjanje uz pravaške državnopravne koncepcije, pa se na koncu i u odnosu na nagodbeni sustav našao točno tamo gdje je pravaštvu predbacivao da se nije smjelo naći, štoviše – i formalno je postao članom starčevićanske stranke. A analogno Pilaru, pravaškim je političkim koncepcijama upravo u to doba pristupao i dio Hrvatskoga katoličkog pokreta koji je do jučer površno kudilo starčevićanske slobodarske krilatice. Istini za volju, drugi njegov dio, zacijelo zbog upornih optužaba da je i hrvatski katolicizam dio „crne internacionale“ odnosno anacionalan i internacionalan, u jednom je razdoblju, u duhu vremena, pa i u skladu s ondašnjom vatikanskom „istočnom politikom“, na jedno vrijeme bio prigrlio jugoslavensku misao. No, da to prihvaćanje jugoslovenstva nije bilo organsko, pokazao je daljnji razvoj, jer će ga se domalo, u jugoslavenskim godinama, većina katoličke inteligencije osloboditi zauvijek.

U vremenu pojave Ante Starčevića značajan dio tadašnje političke scene kao da je zazirao od hrvatskog imena. Mnogima je bilo draže ono ilirsko i jugoslavensko. Starčević je bio protiv toga da Beč i Pešta vode hrvatsku politiku, ali je prvi snažno istupio protiv jugoslavizma za koji će zapisati da je „izliv bolesna uma“ uperen „protiv bivstvu i narodnosti Hrvata“. Možemo li pretpostaviti što bi se dogodilo bez pojave Ante Starčevića? U nekim trenucima činilo se kako će se hrvatsko ime utopiti u južnoslavenskim maglama...

Da, doista nam je prijetila ta opasnost, opasnost da kao nijedan drugi narod u povijesti čovječanstva svoj teški položaj popravljamo i svoj identitet branimo tako da ga se u cijelosti odrekemo u korist jednog identiteta za koji su – paradoksalno – u to isto vrijeme svi znali da je obična fikcija, da ne postoji u stvarnosti. Može se činiti nevjerojatnim, ali je doista tako bilo: naši ideolozi jugoslovenstva bili su spremni odreći se svoga hrvatstva da bi postali Jugoslovenima, premda su znali da jugoslovenstvo ne postoji i da ga kolektivno odbijaju i Srbi i Slovenci... Strašno je i pomisliti, što bi se dogodilo da nije bilo Starčevića i Kvaternika. Zato je neobično da i danas, čak i u literaturi koja se želi smatrati ozbiljnom, žive teze koje su zapravo inaugurirali davnašnji protivnici pravaštva.

Mnogi na njih nasjedaju do dana današnjega. Pravaštvo se je mnogima činilo roman-

tičnom, zasukanom, nepraktičnom i neostvarivom ideologijom, a pritom su njegovi kritičari – vrlo neobično za ljude kojima se inače oštroumnost ne može poreći – propustili primijetiti da je ono bilo jedino koje je hrvatsku politiku postavilo odnosno vratilo na realne, hrvatske temelje. Ono nas je oslobodilo pogubnih i romantičnih ilirskih, sveslavenskih, južnoslavenskih i jugoslavenskih fraza. Zato ga nereálnim mogu nazivati samo posve neupućeni, oni koji nepromišljeno ponavljaju tuđe fraze ili oni koji nam jugoslavensku fikciju svjesno podmeću kao realnu političku opciju.

Svi znaju još od Eugena Kumičića da je Starčević otac domovine, no nismo sigurni je li dovoljno razvijena svijest o njegovoj povijesnoj ulozi. Kako ocjenjujete povijesno značenje Ante Starčevića?

Zapravo nemam što dodati toj Kumičićevoj sintagmi: u nju je zbijeno sve što se o Starčeviću može kazati. Kumičić je ponovio ono što je zagrebačka sveučilišna mladež iskazala 28. ožujka 1867., predajući Starčeviću adresu u kojoj ga naziva „hrvatskoga prava zatočnikom“. Ne zaboravimo: bilo je to u vrijeme kad su hrvatskom političkom pozornicom već prodefilirali svi oni koji će obilježiti naše 19. stoljeće. Jedino Starčevića je mladež, dakle, onaj društveni sloj koji je još neiskvaren i koji o svojim osjećajima i mislima progovara iskreno i bez kalkulacija, oslovila tim časnim naslovom. S druge strane, on, Starčević, u svojim nam je govorima i spisima kazao sve što o hrvatskoj nacionalnoj ideologiji trebamo znati, ne u smislu da dogmom smatramo svaku njegovu misao – jer su mnoge od njih danas, naravno, zastarjele – nego u smislu da prihvatimo njegov način kritičkog razmišljanja te da aksiomom smatramo misao hrvatske državne neovisnosti i slobode. Nemojmo, naime, nikad zaboraviti: Starčevićeva Hrvatska nije samo neovisna Hrvatska, ona kojom upravljaju samo dragi Bog i hrvatski narod, nego je i slobodna i radosna Hrvatska.

Koje biste pojedince uz Antu Starčevića istaknuli kao kamene temeljce pravaške ideologije?

Ne jednom sam kazao i napisao da Josipa Franka svrstavam u vrlo uzak krug hrvatskih političara koji su imali državničke sposobnosti. Nije nikakvo čudo da je Frank klevetan, ocrnjivan i prešućivan, premda je Hrvatskoj posvetio svoj život i svoj veliki imetak,

otišavši na drugi svijet malne kao prosjak. U njegovo doba škodilo mu je njegovo židovsko podrijetlo, danas mu ono također ne koristi. Zaboravili su ga mnogi koji bi mu trebali biti zahvalni, a njegova mirogojska grobnica uvelike je zapuštena. Od male je pomoći bio i pisani zahtjev koji sam kao tadašnji zastupnik u Gradskoj skupštini nakon potresa uputio gradonačelniku Zagreba.

Ništa se u Hrvatskoj ne cijeni tako malo kao žrtva za nju. No, za moj ukus i za moje shvaćanje, Frank je jedan od najvećih i najsposobnijih. On je pokazao da zna vrlo vješto broditu u iznimno teškim prilikama, a njegove misli o društvenoj snošljivosti, o slobodi i savjesti pojedinca, o slobodi umjetnosti, o radničkim pravima i mnogim drugim socijalnim pitanjima, inspirativne su i u naše vrijeme. Danas je, doduše, nezamislivo da bi netko postupio onako kako je Frank postupio 1900. prema skupini mladih književnika koji su mu bili politički protivnici, ali su od njega tražili novčanu potporu. On im ju je dao, uz samo jedan uvjet – da budu „dobri Hrvati“. Nije ih pokušavao *kupiti* za sebe niti za stranku, nego ih je svojim novcem htio sačuvati za Hrvatsku!

Pravaštvo je u svoje vrijeme magnetski privlačilo posebno sveučilištarce i mladu inteligenciju. Jesu li razlog tome slobodarske odrednice pravaške ideologije?

Te slobodarske odrednice – nerijetko su one površno pojednostavljivane i pogrešno podvođene pod pojam protuklerikalizma – nesumnjivo su bile među najvažnijim razlozima popularnosti pravaštva. Ne treba, međutim, zaboraviti ni aromu buntovništva koju je pravaštvo imalo i prije Rakovičkog ustanka, a osobito nakon njega. Mladi i neiskvareni ljudi ravnali su se idealima, pa ih je Starčevićovo kremenjaštvo privlačilo istom onom snagom kojom su prezirali praktičnjaštvo i oportunitizam njegovih protivnika. Istodobno je pravaško slobodarstvo i njegova otvorenost Zapadu nadahnjivala novinare i osobito umjetnike, pa su oni svojim djelima dodatno privlačili mladež. Zato se je Franjo Rački u kolovožu 1876. tužio biskupu Strossmayeru da „starčevićijanaca“ „imade u hrvatskoj mladeži najviše“, u veljači 1877. ponavljao da mladež „ne vrijedi ništa“ i da je „zaražena starčevićijanizmom“, dok je u svibnju 1879. priznavao da „preko pola sveučilišne mladeži pripada Starčevićevoj sekti“, da bi mu u ožujku 1881. javio kako su „starčevićijanci na universi posvema nadvladali“.

Značajan utjecaj pravaštvo je imalo i na književnom planu?

Bilo bi pretjerano kazati da su svi vodeći hrvatski književnici tog doba bili pravaši, ali imena Ante Kovačića i Eugena Kumičića, Silvija Strahimira Kranjčevića i Antuna Gustava Matoša govore sama za sebe, a iza njih je slijedila prava vojska njihovih učenika, epigona i nasljednika. Neki su kasnije odlutali u jugoslavenske vode (poput Tina Ujevića), a nisu svi ni ostavili djela jednake vrijednosti – trajnu imaju, dakako, Mile Budak, Fran Galović i još neki – ali je svima njima zajednički spoj hrvatskog nacionalizma i hrvatske tradicije s europskim vrijednostima. Oni su jasno pokazivali da se može ostati Hrvatom te štititi i promicati hrvatsku tradiciju, hrvatski jezik i hrvatsku misao, a istodobno upijati europske sokove i svjedočiti našu tisućljetnu povezanost sa zapadnim svijetom odnosno srednjoeuropsko-sredozemnim krugom. Zato je zapanjujuće da se danas pravaštvo pokušava poistovjetiti s primitivizmom, natražnjaštvom i sirovošču.

Ipak, pravaštvo je još za vrijeme života Ante Starčevića doživjelo frakcijske borbe, fragmentaciju i raskole koji su se nastavili i nakon stvaranja moderne hrvatske države. Gdje vidite uzroke ovakvim pojavama?

Prvi razlog, mislim, treba tražiti u ideološkoj širini pravaške ideologije koja je otežavala stvaranje čvrste organizacijske strukture. Jer, nije lako na okupu držati ljude koji o temeljnim nacionalnim pitanjima možda misle isto, ali se u odnosu na druge društvene probleme opredjeljuju različito. U takvoj situaciji neminovno nastaju pukotine koje neprijatelj i protivnik pokušava produbiti. Drugo, pravaštvo se je uvijek svrstavalo u organizacije koje su istodobno nepoćudne i borbene. Već Starčević je s ponosom – valjda ga je to asociiralo i na Francusku građansku revoluciju i tamošnje *enragés* – prihvaćao kvalifikaciju Makse Piškorca, prema kojem su pravaši zapravo „stekliši“, bijesni. Zato je ono od samih početaka bilo izloženo strogom redarstvenom nadzoru i otvorenim progonima – Kvaternik je dugi niz godina proveo u političkoj emigraciji, dok je tamnicu u dva navrata iskusio i Starčević – a tamo gdje ga se nije moglo ugušiti okovima, batinom i kundacima, gušilo ga se izbornim pravilima i izbornom geometrijom.

Sjetimo se tzv. kriza pravaštva nakon Rakovice i u Khuenovo doba: nije se radilo o krizi pravaštva, nego o obilju batina i tamnice. A na koncu, ne valja s uma smetnuti ni treću

skupinu razloga koji su dovodili do raskola: i u Starčevićevo i u Frankovo doba političari su bili ljudi nalik današnjima, dakle – ljudi sa svojim taštinama, manama i slabostima, sa svojim poslovnim ambicijama i sklonostima spletkarenju. Kad danas vidimo političke stranke koje se cijepaju zbog taštine i egoizma svojih prvaka, učini nam se da su smutnje i raskoli nekad nastajali samo zbog političkih razloga ili nejednakih ideala tadašnjih protagonista. No, vrlo često nije bilo tako, nego su i tada nacionalno-politički i ideološki argumenti korišteni samo kao zavjesa iza koje su prikrivani sasvim prozaični i sebični interesi. Zato i ondašnje i današnje protagoniste treba promatrati u kontinuitetu, vodeći računa i o tim aspektima njihova djelovanje, a ne nasjedajući na jeftine fraze i opsjene.

Nakon obnove parlamentarizma HSP je kroz određeno vrijeme predstavljao naj snažniju oporbu HDZ-u na nacionalističkom dijelu spektra, no nakon izbora 2011. više ne ulazi u Sabor. Kasnije će i HSP dr. Ante Starčević prestati biti parlamentarnom strankom. Neki su zbog toga zaključili da je povijesna misija pravaštva završena. Što mislite o tome?

Svojedobno sam napisao čitav niz tekstova o tome da kriza Hrvatske stranke prava – moglo se kao primjer uzeti i neku od njezinih frakcija – ne znači i krizu pravaštva. O njegovoj životnoj snazi govori i činjenica da su nastajale stranke koje su zastupale pravašku ideologiju premda u nazivu nisu imale pravaški naziv, ali i to da nema nijedne hrvatske političke snage koja bi danas, 2024., bila spremna u cijelosti se odreći pravaštva. Upravo suprotno, baš svaka želi u svoj politički program integrirati barem ključne pravaške postulate: nacionalni identitet, državnu neovisnost, društvenu snošljivost i slobodarski pristup rješavanju većine važnih društvenih pitanja. Prema tome, misaona i ideološka podloga postoji; druga je stvar, hoće li biti ljudi kadrih pretočiti ju u suvremeni organizacijski oblik.

Jasno je kako su određeni aspekti pravaške ideologije, kako je ona formulirana u 19. i početkom 20. st., slijedom političkog razvoja postali anakroni. No one bitne postavke pravaštva po Vama, dakle, ostaju i kao putokaz u 21. st, posebno u vremenu novih globalističkih ideologija i nadnacionalnih unifikatorskih okvira?

Da, ja mislim da pravaška ideologija, i onda kad ne nudi gotova rješenja za današnje

probleme, predstavlja jedini pravi putokaz za rješavanje tih problema. Iz nje se mogu izvesti potpuno jasni i nedvosmisleni odgovori i na razna svjetonazorska i ideološka pitanja s kojima se svakodnevno susrećemo, od ljudskih i nacionalnih prava preko solidarnosti i suradnje raznih društvenih skupina u duhu slobode i snošljivosti, do položaja i prava obitelji i pojedinca.

Je li velik problem današnje političke scene, pa tako i HSP-a intelektualna devastiranost? Kad se pogleda saziv prvoga Sabora i ovo danas čini se da smo doživjeli veliku degradaciju... Da ne govorimo u usporedbama s nekim još starijim vremenima.

Čitava je hrvatska politika svedena na ispraznice i fraze. Važniji je broj tzv. lajkova koje netko dobije na društvenim mrežama od romana nekog književnika ili studije kojeg znanstvenika. No, ne treba očajavati zbog toga niti treba odustati od borbe. Ona je, kako često ponavljam ovih dana, i naša obveza i naša povlastica.

Mađaroni, austrofilii, autonomaši/tolomaši, orjunaši, srbofilii, jugofilii, eurofilii, globalistii... Svi su zagovornici ovih ideja u određenim razdobljima Hrvatsku željeli – kako je o tome pisao Ivan Oršanić – uokvirivati i federirati nasuprot ideji suverene i samostalne hrvatske države. Kako gledate na današnje pozicije i perspektive hrvatskog nacionalizma u srazu s novim izazovima i dilemama?

Oko toga nemam ni najmanje dvojbe: sve ideje, ideologije i koncepcije koje ste spomenuli neprirodne su intelektualističke konstrukcije u službi različitih imperijalizama. Kao takve, one su negacije slobode i negacija onoga što je prirodno svakom normalnom čovjeku: da se osjeća dijelom zajednice u kojoj je rođen i odrastao, i da toj zajednici želi slobodu i sreću. Ne veću od slobode i sreće drugih, ali ni manju.

Bit ćete kandidat HSP-a i još nekih stranaka za predsjednika Republike Hrvatske. Što Vas je potaknulo na kandidaturu i koje su ključne odrednice Vašeg programa?

Jesam član HSP-a i svojih se pravaških uvjerenja nikad ne ću odreći, ali na predsjedničkim izborima nastupam kao neovisni kandidat koji želi biti ono što po Ustavu i logici stvari mora biti: predsjednik svih Hrvata i predsjednik svih hrvatskih državljana. Zato se ne obraćam strankama, nego biračima. Moji potencijalni birači su svi oni koje vesele hrvatske pobjede na bilo kojem polju. Simbolički, moji su birači ono mnoštvo koje je 1991. srnulo u borbu za obranu Hrvatske, i ono koje je 2018. dočekalo hrvatsku nogometnu reprezentaciju na povratku iz Rusije. Nema jasnijeg dokaza našeg identiteta niti boljeg jamstva naše budućnosti.